

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
Etäkuulemistilaisuus 17.02.2026
Asia: HE 149/2025 vp

Lausunto HE 149/2025 Laki lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Yleistä

Lastensuojelulain kokonaisuudistus on merkittävä ja tarpeellinen. Joiltain osin muutosehdotuksia on haastava kommentoida, sillä uudistuksen kohteena oleva sääntely kohdistuu erityisesti sijaishuoltoon, uusiin laitostyöskentelyihin ja rajoittamiseen, mutta samanaikaisesti sijaishuoltoa koskeva sääntely on kytköksissä niihin muihin lastensuojelun periaatteisiin ja toimenpiteisiin, joita uudistetaan tulevissa vaiheissa.

Hallituksen esitys näyttää osin heikolta perusoikeuksien näkökulmasta ja sisältää epätarkkuuksia. Lastensuojelussa on ehdotonta, että lapsen oikeutta erityiseen suojeluun ja tukeen käsitellään laajasti – erityisesti tilanteissa, jossa oikeuksia rajoitetaan. Esityksessä lapsen osallisuus ja omien näkemysten ja toiveiden huomioiminen tai lapsen oikeusturvakeinojen varmistaminen jäävät epäselviksi. Haluamme nostaa esiin, että valvontaan, rajoituksiin ja turvallisuuteen kiinnittyvien toimenpiteiden lisäksi lapsen osallisuuteen, psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin sekä sosiaalisen kehityksen tukemiseen tulisi kiinnittää sääntelyssä erityistä huomiota.

Erityisen suojelun sääntelyn tulee perustua lapsen oikeuksien sopimukseen, joka velvoittaa valtioita turvaamaan lapselle sekä erityisen suojelun että erityisen tuen. Esitys ei tunnista riittävästi vanhemmistaan erotetun lapsen oikeutta saada kokonaisvaltaista tukea sijoituksen aikana. Lapsen hyvinvointia on LOS:n mukaan edistettävä aktiivisin toimin, ei ainoastaan suojeltava ulkoisilta uhkilta. Erityisen suojelun ei tule rajautua vain kieltoihin ja rajoituksiin, vaan sisältää myös positiiviset velvoitteet hyvinvoinnin, turvallisten ihmissuhteiden ja osallisuuden vahvistamiseksi. Sääntelyyn on sisällytettävä säännökset lapsen osallisuuden, osallistumisen ja kuulluksi tulemisen vahvistamisesta (esimerkiksi oikeus ilmaista mielipiteensä, saada tietoa ymmärrettävässä muodossa sekä oikeus omaan edustajaan/asiamieheen tilanteissa, joissa lapsen etu ja oikeusturva sitä edellyttävät).

Hallituksen esitys lisää lapsiin kohdistuvia rajoituspäätöksiä, mahdollistaa yhteydenpitovälineiden haltuunottoa ja tuo esimerkiksi vartijatyöskentelyn koirineen mukaan lastensuojelun toteuttamiseen. *Esityksessä ei vastaavasti ole avattu, miten kontrollin vahvistuessa lasten positiivisten oikeuksien vahvistaminen ja pääsy oikeuksiinsa tullaan systemaattisesti takaamaan.* Seuraavassa tarkempia huomioita.

Kasvatuksellisten keinojen ja rajoitustoimenpiteiden epäselvyys

Pykälän 4 a osalta näkemyksemme on, että tasapainoinen kehitys ja suojelu tulee taata myös muiden lastensuojelullisten toimenpiteiden kuin sijaishuollon piirissä oleville lapsille. Haluamme kiinnittää huomiota lapsen oikeusturvaan kasvatuksellisessa rajaamisessa. Kasvatuksellisten keinojen kynnys näyttäytyy epäselvänä:

4 a §:n yksityiskohtaisten perustelujen mukaan “välttämättömänä keinona lasta voitaisiin vaatia osoittamaan” ettei hänellä ole kiellettyjä aineita hallussaan. Tässä yhteydessä ei ole määritelty kynnystä, jonka täytyessä näin voi tehdä.

4 b §:n 1 momentin mukaan lapselta tulee ottaa pois aineet tai esineet, jotka hänellä on hallussaan. Tässä kynnys ja toimintavelvollisuus asettuvat tilanteeseen, jossa lapsella konkreettisesti on aine tai esine hallussaan. Pykälän 2 momentissa kynnys poisottoon on silloin, kun on perusteltu syy epäillä turvallisuuden vaarantumista. Olisi tarpeen selkiyttää, mihin 4 a §:n perusteluiden vaatimus osoittaa asettuu tällä mittapuulla.

Kasvatuksellisten keinojen ja rajoitustoimenpiteiden välinen selkeä rajanveto on tärkeä osa lastensuojelun oikeusturvaa ja lasten erityistä suojelua. Sijaishuoltopaikoilla ja lastensuojeluviranomaisilla tulee olla riittävät toimivaltuudet lasten suojelemiseksi. Samalla on kuitenkin varmistettava, että sääntely täyttää perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamiselle asetetut vaatimukset ja että toimenpiteet ovat oikeasuhtaisia ja yksilöllisesti harkittuja.

Lakiehdotuksessa kasvatuksellisen rajaamisen oikeudellinen määritelmä puuttuu, mikä jättää rajanvedon kasvatuksellisten keinojen ja 11 luvun mukaisten rajoitustoimenpiteiden välillä epäselväksi. Tämä voi johtaa siihen, että käytännön arviointi siirtyy jälkikäteiseen laillisuusvalvontaan ja tuomioistuinten tulkintaan, lapsen oikeusturvan kustannuksella. Nykyinen sääntelyvaihtoehto ei riittävästi huomioi lasten perus- ja ihmisoikeuksia, vaan jättää sääntelyn tältä osin avoimeksi ja monitulkintaiseksi.

Huolena on, että kasvatuksellinen rajaaminen saattaa näyttäytyä oikeudellisesti ja hallinnollisesti kevyempänä keinona, vaikka se tosiasiaassa merkitsee puuttumista lapsen oikeuksiin samalla vakavuudella kuin muutkin rajoitustoimenpiteet. Tämän vuoksi olisi tärkeää täsmentää kasvatuksellisen rajaamisen oikeudellinen asema ja varmistaa, että myös näihin toimenpiteisiin sovelletaan asianmukaisia oikeusturvaperiaatteita. Koska kasvatuksellisen rajaamisen käsitettä ei ole hallituksen esityksessä tarkkarajaisesti määritelty, jää käytännön arviointi esimerkiksi perhehoidossa kasvatuksellisen rajoittamisen ja varsinaisten rajoitustoimenpiteiden välillä pitkälti perhehoitajan harkintaan. Perhehoitajat työskentelevät hyvin erilaisilla profiileilla ja osaamisella. Kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimenpiteiden arviointi edellyttää kuitenkin vaativaa oikeudellista ja eettistä punnintaa.

Perustuslakivaliokunta on aiemmassa lausuntokäytännössään (PeVL 64/2018 vp) koskien kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimenpiteiden välistä suhdetta todennut, että “[--] säännöksessä käytetyt ilmaisut ("tavanomainen kasvatus", "objektiivisesti hyväksyttävien rajojen asettaminen") yhdessä säännöksen monitulkintaisten perustelujen kanssa voivat kuitenkin johtaa myös siihen, että raja rajoitustoimenpiteisiin nähden muuttuu epäselvemmäksi ja että lapsen perusoikeuksiin puuttuvia toimenpiteitä oikeutetaan tavanomaiseen kasvatukseen vetoamalla.” (s. 2–3). Myös tässä ehdotuksessa viitataan “lapsen huolenpitoon liittyvien tavanomaisena kasvatuksena hyväksyttävien rajojen” asettamiseen sekä “yleisesti hyväksytyyn tavanomaiseen kasvatukseen”. Vaikka nämä määritelmät eivät kuulu ehdotettuun pykälätekstiin, ilmenee ehdotuksesta, että lapsenhuoltolain 1 §:n kasvatuksen määritelmää ollaan tällä lakiehdotuksella käytännössä laajentamassa kattamaan myös kasvatuksellisen rajaamisen. Ehdotettu pykälä näyttäytyykin niin, että lakiteknisillä valinnoilla problemaattisiksi koetut määrittelyongelmat on poistettu itse pykäläehdotuksesta, mutta pykälän sisäisten viittausten kautta monitulkintaiset ja laaja-alaiset käsitteet on saatu sisällytettyä osaksi laintulkintaa ja -soveltamista. Näin ollen lopullinen tosiasiallinen tilanne ei eroa PeV:n aiemmin esiin nostamista sääntelyn tarkentamistarpeista.

Eri yksikkötyyppien epäselvyys ja palveluihin ohjautuminen

Hallituksen esityksessä eri yksikkötyyppien kuten hybridiyksiköiden, kuntouttavan suljetun laitospalvelun, erityisen huolenpidon (EHO) välisten suhteiden sääntely jää epäselväksi ja osin ristiriitaiseksi. Hybridiyksiköitä koskeva sääntely on luonteeltaan lähinnä ohjaavaa eikä lakitasoista, mikä vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista ja jättää avoimeksi sen, missä tilanteissa hybridimalli olisi tarkoituksenmukainen vaihtoehto verrattuna muihin sijoitusmuotoihin. Ilman tarkempaa sääntelyä ja selkeitä rakenteita sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyölle on vaikea arvioida, miten esityksen tavoitteet käytännössä saavutetaan. Jotta hybridiyksiköiden toteuttaminen olisi aidosti mahdollista ja velvoittavaa, olisi perusteltua harkita sääntelyn nostamista lakipykälätasolle. Kaiken kaikkiaan eri laitossijoitusmuotojen sekä niiden eritasoisen sääntelyn (suljetut kuntouttavat laitokset, EHO, hybridiyksiköt) hahmottaminen on esityksen pohjalta haastavaa. EHO-yksiköiden osalta on todettu, että nuorten ja ammattilaisten kokemusten mukaan EHO-jaksot eivät ole sisällöllisesti riittämättömiä, vaan liian lyhytkestoisia. Esimerkiksi ongelmallisesta päihteidenkäytöstä toipumisen näkökulmasta kolmen kuukauden hoitojakso on liian lyhyt. On kannatettavaa, että EHO-jaksot voivat olla pidempiä niin kuin esityksessä ehdotetaan.

Merkittävää on se, *miten varmistetaan sijoitettavien nuorten moninaisten ja päällekkäisten haasteiden, tarpeiden ja juuri oikeanlaisen sijoitusmuodon kohtaaminen?* Tutkimus tuo esiin, että vain pieni osa rikollisesti käyttäytyvistä nuorista kuuluu suljetun kuntouttavan laitospalvelun kohderyhmään. Oikeiden nuorten ohjautuminen tällaiseen yksikköön on siten keskeistä, jotta "palvelu" vastaa tarkoitustaan.

Muutoin on merkittävä riski, että vakavista mielenterveyden häiriöistä kärsivät nuoret päätyvät väärään yksikköön, mikä voi jopa pahentaa heidän tilannettaan. Nuorten väkivaltainen tai rikosoikeudellisesti merkittävä käyttäytyminen voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri kategoriaan: (1) nuoruusiän “normatiiviseen”, tilapäiseen normien rikkomiseen, johon vakava tai toistuva väkivalta ei tyypillisesti kuulu; (2) antisosiaaliseen kehityspolkuun liittyvään väkivaltaan, jossa vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneistä nuorista jopa valtaosalla on jokin mielenterveyden häiriö — ja suurella osalla muu kuin käytös- tai päihdehäiriö; sekä (3) psykiatrisiin häiriöihin liittyvään äkilliseen ja ennakoimattomaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen, jota tavataan esimerkiksi EVA-yksiköissä (TAYS) ja NEVA-yksikössä (Niuvanniemi). Tätä taustaa vasten *on kriittistä, että suljettuun kuntouttavaan laitokseen sijoitettavien lasten arviointi perustuu syvälliseen, moniammatilliseen ja psykiatrisen osaamisen sisältävään arvioon ennen sijoitusta.*

Lakiesityksessä ehdotetun kuntouttavan suljetun laitospalvelun ohella on olennaista turvata alaikäisten sijaishuollossa olevien nuorten subjektiivinen oikeus avohuollollisiin mielenterveys- ja päihdepalveluihin valtakunnallisesti yhdenvertaisella ja riittävällä tasolla (Valvira ja aluehallintovirastot ovat antaneet asiasta valtakunnallisen huomautuksen 28.2.2022). On huomioitava, että avohuollon päihdepalveluita ei nykyisellään ole muotoiltu alaikäisten nuorten tarpeisiin tai nuoruuden kehitysvaihe huomioiden. Lisäksi alaikäisille tarjottuja avohuollon päihdepalveluja on tarjolla vähän ja sattumanvaraisesti. Alaikäiset nuoret ovat myös eriarvoisessa asemassa palveluihin pääsemisen suhteen.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa vuodelta 2023 todetaan myös, etteivät kaikki sijaishuoltopaikat pysty tarjoamaan laadukasta päihde- ja mielenterveyshoitoa lapsille, mikä johtaa siihen, että päihteitä käyttäviä lapsia siirrellään sijaishuoltopaikasta toiseen. Lisäksi todetaan, ettei lastensuojelun sijaishuolto kykene riittävän tehokkaasti puuttumaan lapsilla esiintyviin vakaviin päihdeongelmiin esimerkiksi tarjoamalla tarvittaessa päihdehoitoon kytkeytyviä mielenterveyspalveluja tai katkaisemaan vahingoittava päihdekierre. Nämä haasteet eivät tule ratkeamaan rajoitustoimenpiteitä lisäämällä tai suljetun kuntouttavan palvelun järjestämisellä, vaan näiden ratkaisemiseksi tarvitaan lisää tutkittua tietoa alaikäisten päihteidenkäytöstä ja siihen liittyvien psykososiaalisten interventioiden vaikuttavuudesta, nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten riippuvuusosaamisen vahvistamista palvelujärjestelmän kaikilla tasoilla sekä riittävät ja oikeanlaiset alaikäisille suunnatut avohuollon päihdepalvelut. Lastensuojelun sijoituksia käytetään tällöin vain siksi, koska muita palveluita ei ole saatavilla – vaikka sijoituksen ei lähtökohtaisesti ajatella edistävän nuoren tilannetta. Avopalveluiden ensisijaisuus ja lapsiperheiden varhainen tuki olisi turvattava.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu – osallisuutta ja oikeusperustaisuutta lisättävä sääntelyyn

Sääntely tältä osin kaipaa tarkennuksia. Termi 'kuntouttava suljettu laitospalvelu' on ongelmallinen, sillä 'palvelu'-sanon käyttö tilanteessa, jossa kyse on merkittävästi perusoikeuksiin puuttuvasta ja rajoittavasta toiminnasta, saattaa olla omiaan hämärtämään toiminnan luonnetta. On perusteltua harkita vaihtoehtoisia nimityksiä, kuten 'suljettu kuntoutusyksikkö' tai 'suljettu kuntoutuslaitos', jotka kuvaisivat toimintaa täsmällisemmin.

Haluamme myös kiinnittää huomiota siihen, että esityksessä ei ole selkeästi määritelty, mitä kuntoutuksella tässä yhteydessä tarkoitetaan ja millaisia toimenpiteitä se sisältää suljetussa ympäristössä. On kannatettavaa, että tällaisen toiminnan järjestämisvastuu on yksinomaan viranomaisilla, ei yksityisillä palveluntuottajilla.

Lakiehdotuksessa turvallisuutta pyritään edistämään muun muassa turvatarkastuksilla, metallinpaljastimilla ja kameravalvonnalla. Nämä toimenpiteet voivat lisätä fyysistä turvallisuutta, mutta ne edustavat varsin kapeaa näkökulmaa turvallisuuden kokonaisuuteen. Kuntouttavien suljettujen laitosten osalta jää epäselväksi, mikä on turvahenkilöstön rooli, asema ja koulutus. Lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten kohdalla on erityisen tärkeää varmistaa myös psykologinen ja sosiaalinen turvallisuus. Tätä voidaan vahvistaa esimerkiksi avaamalla kuntoutuksen sisältöä, huomioimalla lapsen osallisuus, määrittelemällä moniammatillisen henkilöstön koulutus- ja osaamisprofiilit ja varmistamalla toimivat oikeusturvakeinot. Lisäksi on olennaista säätää siitä, miten lapselle turvataan matalan kynnyksen ja ajantasaiset yhteydenpitomahdollisuudet omaan sosiaaliryhtymäänsä ja valitusviranomaisiin.

Pohjoismaisen tutkimusnäytön perusteella suljettujen laitosten arjessa korostuvat kontrollitoimet tuen, hoidon ja arjen taitojen harjoittelun kustannuksella; vankeus, valvonta, hoiva ja suojele sekoittavat tavoilla, jotka ovat epäselviä sekä ammattilaisille että nuorille. Suljetut ympäristöt heikentävät herkästi myös nuorten myönteisiä sosiaalisia suhteita, vaikka nämä kaveri-, pari- ja perhesuhteet ovat rikoksia tehneille nuorillekin suojaavia tekijöitä. Tanskassa lasten kokemukset suljetuista laitoksista ovat pääosin kielteisiä ja sosiaalinen eristäytyminen (mm. yksinäisyyden kokemus) on kuvattu erityisen raskaaksi. Varsinaista vaikuttavuustutkimusta suljettujen laitosten rikoksia ehkäisevistä tai kuntouttavista vaikutuksista on vasta käynnissä, eikä vakuuttavaa näyttöä myönteisistä pitkän aikavälin vaikutuksista ole. Lisäksi Ruotsissa on suljettuja yksiköitä koskevassa selvityksessä todettu väärinkäytöksiä ja suljettuihin yksiköihin liittykin rakenteellinen riski kaltoinkohteluun, turvattomuuteen, pelkoon ja vallan väärinkäyttöön. Tämä puhuu sen puolesta, että sääntelyssä on korostettava nimenomaisesti kuntouttavaa, osallistavaa ja oikeusperustaista lähestymistapaa.

Kuntouttavasta suljetusta laitospalvelusta ei tule säätää ilman selkeää ikärajaa (12-vuotta). Vuonna 2010 EHO-sääntelyä uudistettaessa katsottiin välttämättömäksi säätää ikäraja, muun muassa siksi, että alle 12-vuotiaiden lasten ei katsottu olevan samalla tavalla vastuullisia tai kykeneviä ymmärtämään

rajoitustoimenpiteitä samoin kuin vanhemmat lapset (HE 225/2009 vp, s. 36). Lisäksi huolta herättivät laitosten rakenteelliset ongelmat, joissa eri-ikäiset lapset sijoitettiin samoihin yksiköihin. Mikäli ikäraja on joustava, se voi johtaa tilanteisiin, joissa alle 12-vuotiaille ei ole tarjolla riittäviä väliportaan vaihtoehtoja: kevyemmät sijaishuollon muodot voivat osoittautua riittämättömiksi, mutta EHO ei ole käytettävissä, jolloin lapsi joko ohjautuu suoraan viimesijaiseen suljettuun yksikköön tai jää kokonaan palveluiden ulkopuolelle. Selkeä ikäraja loisi oikeusturvaa vahvistavan rakenteen erityisesti nuorempien lasten osalta ja varmistaisi, että toimenpiteet ovat lapsen kehitystason ja tarpeiden mukaisia.

Kuntouttavan suljetun laitospalvelun kokonaisuus kajoaa syvälle lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, erityisesti, koska ajalliselta kestoaltaan sijoitus laitokseen on toistaiseksi voimassa oleva, ja koska sijoituspäätökseen on sisäänrakennettu mekanismi pelkän sijoituspäätöksen nojalla rajoittaa lapsen liikkumisvapautta, yhteydenpitoa, itsemääräämisoikeutta sekä fyysistä koskemattomuutta. Päätöksen kestoa ”toistaiseksi voimassa oleva” tulisi harkita vakavasti, jottei se ole ristiriidassa esim. perusoikeuksien kanssa. Olisi tärkeää, että päätöksenteon sekä valvonnan vastuut ja menettelyt määritellään selkeästi lainsäädännössä. Vaikka esim. asiakassuunnitelman määräaikaista tarkistamisesta säädetään, esityksessä ei ole määritelty selkeitä menettelytapoja sille, kuka vastaa sijoituspäätöksen, rajoitusten ja laitoksen toiminnan kokonaisvaltaisesta laillisuus- ja tarkoituksenmukaisuusvalvonnasta, eikä millä aikajänteellä valvontaa tulee toteuttaa. Samoin jää auki, miten lapsen oikeusturva varmistetaan tilanteissa, joissa sijoituspäätös on toistaiseksi voimassa oleva ja sisältää automaattisesti laaja-alaisia perusoikeusrajoituksia. Erityisesti rajoitusten automaattinen kytkeytyminen sijoituspäätökseen edellyttäisi tarkkaa, säännöllistä ja riippumatonta valvontaa, jotta voidaan varmistaa, etteivät rajoitukset muodostu käytännössä pysyviksi ja ettei lapsen perusoikeuksiin puututa ilman välttämättömyys- ja suhteellisuusarviointia. Näiden rakenteiden puuttuminen tai jääminen yleisluontoisiksi on merkittävä oikeusturvariski ja heikentää esityksen perus- ja ihmisoikeusperustaa.

Päätöksenteon osalta jää epäselväksi, edellytetäänkö asiantuntija-arviota vain silloin, kun lapsi on jo kiireellisesti sijoitettuna kyseiseen sijoitusmuotoon (49 c §), vai myös ennen sijoituspäätöstä. Nykyisen ehdotuksen perusteella vaikuttaa mahdolliselta, että sosiaaliviranomainen voisi tehdä sijoituspäätöksen ilman asiantuntija-arviota. On tärkeää täsmentää, millaiseen asiantuntemukseen arvio perustuu sekä missä vaiheessa ja millä tavoin asiantuntija-arvio tehdään. Arvion tulisi olla velvoittava osa prosessia, sillä kyse on merkittävästä perusoikeuksiin puuttuvasta toimenpiteestä, joka edellyttää huolellista ja moniammatillista harkintaa. Lisäksi sijoituspäätöksiin ja rajoittamistoimiin liittyvät muutoksenhakuprosessit kaipaavat selkeyttämistä. On tärkeää varmistaa, että lapsella on tosiasiallinen mahdollisuus hakea muutosta häntä koskeviin päätöksiin.

Ehdotuksessa todetaan, että palveluun voitaisiin sijoittaa lapsi, joka käyttää vakavaa väkivaltaa tai tekee muita rikollisia tekoja. 'Vakavan väkivallan' määrittely jää avoimeksi, samoin kuin se, kuka arvioi väkivallan vakavuuden ja millä perusteilla. Myös ilmaisu 'muut rikolliset teot' on laaja ja

tulkinnanvarainen. On tärkeää täsmentää, edellytetäänkö näiltä teoilta tiettyä vakavuutta, jotta sijoituskriteerit täyttyvät. Ilman selkeitä määritelmiä on olemassa riski, että arviointi alkaa nojautua rikosoikeudellisiin kriteereihin, jolloin rajanveto rangaistuksenomaisen ja kuntouttavan lastensuojelutoimenpiteen välillä hämärtyy.

Rajoitustoimenpiteiden automaattisuus ja yksilöllisen harkinnan puute heikentää oikeusturvaa

Erityisten rajoitusten sitominen sijoituspäätökseen herättää huolta laitospallan näkökulmasta. Vaikka rajoitustoimenpiteistä säädetään laissa, niiden ehdottomuus näyttäytyy ristiriitaisena suhteessa perusoikeuksien rajoitusten yksilölliseen harkintaan. Lakiehdotuksessa erityiset rajoitukset on muotoiltu siten, että ne toteutetaan automaattisesti (esimerkiksi lapsen estäminen tai omaisuuden pois ottaminen), jolloin niiden sisältö ja laajuus tulevat tarkasteluun vasta asiakassuunnitelman ensimmäisen tarkistamisen yhteydessä. Koska asiakassuunnitelmaa ehdotetaan tarkistettavaksi neljän kuukauden välein, tämä voi muodostua ongelmalliseksi ottaen huomioon sijoituksen luonteen ja rajoitustoimenpiteiden vakavuuden.

Jotta ehdotettujen rajoitustoimenpiteiden perustuslainmukaisuutta voidaan arvioida, yksilöllisen harkinnan merkitys korostuu jo päätöksenteon valmisteluvaiheessa. Lakiehdotuksessa sisäänrakennettujen perusoikeusrajoitusten suhde kuntouttavan suljetun laitospalvelun tavoitteisiin tulisi perustella selkeämmin. Esimerkiksi 49 a §:ään olisi perusteltua lisätä kirjaus siitä, että vakavaa väkivaltaa käyttävä tai muita rikoksia tekevä lapsi voidaan sijoittaa kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun vain, mikäli erityiset rajoitukset vastaavat lapsen yksilöllisiin tarpeisiin.

Tällöin rajoitustoimenpiteiden tarkoituksenmukaisuus ja suhteellisuus tulisivat arvioitaviksi jo siinä vaiheessa, kun harkitaan, täyttyvätkö sijoituksen edellytykset. Tämä on erityisen tärkeää, kun otetaan huomioon asiakassuunnitelmaa koskevan 30 §:n perustelut, joissa todetaan, että 'Käytännössä 49 a §:n mukaiset sijoitusperusteet ja lapsen tarpeisiin vastaavan sijaishuollon toteuttaminen edellyttävät lapsen kohdistuvaa rajoittamista koko sijoituksen ajan.'

Jotta järjestelmä ei johtaisi tilanteeseen, jossa rajoitustoimenpiteiden arviointi tapahtuu vasta kuukausien kuluttua, on tärkeää, että erityisten rajoitusten sisältö ja laajuus punnitaan huolellisesti jo asiakassuunnitelmaa laadittaessa – myös silloin, kun kyse on ensimmäisestä sijoituksesta suljettuun yksikköön. Tämä tukisi lapsen oikeusturvaa ja varmistaisi, että toimenpiteet ovat aidosti kuntouttavia. Tätä näkökulmaa tukee myös Sosiaali- ja terveysvaliokunnan aiempi linjaus (StVM 49/2009 vp), jonka mukaan 'erityinen huolenpito ei tarkoita ensisijaisesti lapsen oikeuksien rajoittamista vaan erityistä moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa lapsesta'.

Vaikka yhteydenpidon rajoittaminen laitospalvelujen ulkopuolelle voi joissain tilanteissa olla perusteltua, on tärkeää huomioida, että tällainen rajoitus voi estää myös lapsen yhteydenpidon läheisiinsä. Kaikki

kontaktit laitoksen ulkopuolelle eivät ole lapselle haitallisia, ja näiden myönteisten ja lasta tukevien suhteiden säilyminen tulisi turvata.

Perusoikeuksien rajoittamisedellytysten, erityisesti suhteellisuusperiaatteen, näkökulmasta ongelmalliseksi voi muodostua sääntely, jossa yhteydenpito sallitaan vain ennalta määriteltyihin henkilöihin ja kaikki muut yhteydet kielletään kollektiivisesti. Tällainen sääntely voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsen oikeus yhteydenpitoon toteutuu vain rajatusti, ilman yksilöllistä harkintaa. On tärkeää arvioida, onko tällainen rajoitus oikeasuhtainen suhteessa lakiesityksessä esitettyihin tavoitteisiin ja lapsen oikeusturvaan.

Lisäksi ehdotetut pykälät 69b ja 69c koskien lapsen kiinniottoa ja kiinniotetun lapsen kuljettamista tilanteissa, jossa lapsi on luvatta poistunut lastensuojelulaitoksesta, laajentaisivat huomattavasti nykyisestä sosiaalihuollon viranhaltijan toimivaltaa antaessaan valtuudet pitää lapsesta kiinni ja käyttää voimakeinoja. Sosiaalihuollon viranhaltijoilla eli sosiaalityöntekijöillä on akateeminen korkeakoulututkinto, johon ei sisälly kiinnipitoon tai voimankäyttöön sisältyvää koulutusta. Poliisin virka-avusta kyseisissä tilanteissa säädetään pykälässä 69e. Tämä olisi riittävä pykälä ilman, että kahdessa edellä mainitussa pykälässä laajennetaan toimivaltuuksia ja jätetään näin harkintavaltaa kiinnioton ja voimankäytön turvallisuuden arvioinnista sosiaalihuollon viranhaltijalle.

Lopuksi

Kokonaisuudistuksen tärkeydestä ja tarpeellisuudesta huolimatta hallituksen esitys sisältää useita keskeneräisiä ja puutteellisia kohtia. Esityksessä on epäselvyyksiä liittyen erityisesti perusoikeuksiin, oikeusturvaan ja lapsen osallisuuteen.

Lapsen oikeus erityiseen suojeluun ja tukeen edellyttää sääntelyn selkeyttä ja johdonmukaisuutta. Rajoitustoimenpiteiden rinnalla on tärkeää vahvistaa lapsen hyvinvointia, osallisuutta ja kehitystä tukevia rakenteita. On myös olennaista huomioida esiin nousseet keskeiset huomiot ja tutkimusnäyttö sekä ongelmakohdat esimerkiksi sääntelyn johdonmukaisuuden ja lakiviittausten selkeyden osalta.

Lapset, perheet ja lastensuojelu -tutkimusryhmä

Rosi Enroos

Lapsi- ja perhesosiaalityön dosentti,
yliopistonlehtori (sosiaalityö)

Tampereen yliopisto